

UNIWERSYTET
WARMIŃSKO-MAZURSKI
W OLSZTYNIE

poradnik

**JĘZYKA
RÓWNO
ŚCIEOWE
GO**

na **UWM**

Spis treści

Wstęp do Poradnika	2
Część I: Etykieta	3
1. Grzeczność w bezpośrednich rozmowach	4
2. Formy powitań i pożegnań	7
3. Korespondencja elektroniczna	8
Część II: Stosowane nazwy	11
1. Nazwy żeńskie	11
2. Nazwy osób ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową	16
3. Nazwy osób ze względu na niepełnosprawność	22
4. Nazwy osób ze względu na pochodzenie (etniczne/narodowościowe)	28
5. Nazwy osób ze względu na religię	32
6. Nazwy osób ze względu na wiek	35
7. Nazwy osób wskazujące na wygląd	38
SŁOWNICZEK TERMINÓW	40
1. Terminy związane z dyskryminacją i włączaniem	40
2. Terminy dotyczące osób ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową	51
3. Terminy dotyczące osób ze względu na wyznanie i bezwyznaniowość	58

Wstęp do Poradnika

Język polski, podobnie jak wszystkie języki, podlega ciągłej ewolucji. Niektóre nazwy, przez długi czas uważane za poprawne i zgodne z kulturą języka, w pewnym momencie mogą się stać krzywdzące dla osoby, wobec której dane określenie się stosuje. Uniwersytet jest szczególnym miejscem, jakie służyć powinno za przykład do budowania idei otwartości i akceptacji wobec każdej jednostki. Słowa, przez które ktoś może poczuć, że jego wartość jest umniejszana, mogą bardzo ranić. W niniejszym Poradniku przekazujemy wybrane informacje o tym, jak mówić i pisać do osoby i o osobie, żeby pokazać szacunek wobec każdego człowieka. Skupiamy się na tych terminach, które są obecnie akceptowane i polecane. W mniejszym stopniu prezentujemy te, jakie nie powinny być promowane, ze względu na ich pejoratywny wydźwięk, a te, które szczególnie ranią – zupełnie pomijamy.

Część I: Etykieta

Komunikacja jest sztuką porozumiewania się, to aktywność, w takich aspektach jak: grzeczność, psychologia, różnice kulturowe, różnica wieku, płci itd. Szacunek wobec uczestników komunikacji językowej nieodłącznie wiąże się z etykietą, czyli zbiorem przyjętych w danej społeczności wzorów językowych, zwyczajów i zachowań grzecznościowych. Style etykiety różnią się ze względu na konkretną społeczność, a także pomiędzy etykietą towarzyską a zawodową. Normy grzecznościowe wyrażane w języku, podobnie jak cały system językowy, zmieniają się, jednak mimo częstych wątpliwości wobec niektórych z nich – jeśli chcemy wykazać się kulturą języka i nie dotknąć naszym słowem innych – jesteśmy zobligowani do stosowania powszechnie przyjętych norm. Język jako jeden z głównych filarów kultury i tożsamości na pewno zasługuje na uwagę.

1. Grzeczność w bezpośrednich rozmowach

W bezpośrednich relacjach ważne jest pozytywne nastawienie do innych i dobry stosunek do osób zależnych od nas. To podstawa dobrego wychowania i wyraz prawdziwej klasy.

▶ Relacje na pan/pani

Relacje na pan/pani charakteryzują się tym, że ich uczestnicy mają wyraźnie zakreślony wokół siebie obszar prywatności, na który wchodzić im wzajemnie nie wolno.

Tak najlepiej!

Najbardziej uniwersalną formą, której użyciem nie obrazimy adresata w relacjach pan/pani, są zwroty:

Proszę Pana

Proszę Pani

Proszę Państwa

Jednak w środowiskach zawodowych, gdzie przestrzegane jest używanie form związanych z profesją i funkcją, do zwrotów pan/pani dodajemy

nazwę stanowisk (**Panie Ambasadorze, Panie Prokuratorze**)

stopni (**Panie Profesorze, Pani Profesor/ Profesorko**)

funkcji (**Panie Rektorze, Pani Kierownik/ Kierowniczo**)

W sytuacjach oficjalnych, ceremonialnych stosuje się „tytułaturę symboliczną”, np. **Wasza Magnificencjo** (do rektora wyższej uczelni), **Wasza Ekszelencjo** (do premiera, prezydenta, ambasadora, arcybiskupa, biskupa, naczelnego rabina).

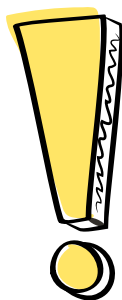
Tego unikaj!

Łączenie form pan/pani z nazwiskiem jest zabiegiem mało eleganckim. Na sformułowanie typu **Panie Kowalski, Pani Nowak** możemy się zdecydować jedynie w sytuacji, gdy chcemy uniknąć pomyłki, wskazując daną osobę spośród grupy innych osób. Zwrócenie się do nieznannej osoby (zwłaszcza starszej) w formie **Pani Anno, Panie Ryszardzie** jest nietaktowne – to naruszenie granicy ich prywatności. Niegrzeczną formą jest również zwracanie się w podobnej sytuacji do rozmówcy za pomocą zdrobnień formy imienia: **Pani Aniu, Panie Rysiu.**

► Relacje na ty

W sytuacjach towarzyskich i nieformalnych zwykle szybko przechodzimy na ty. Jeśli ktoś przedstawia się imieniem, można uznać, że przeszliśmy na ty, jeśli rozmówca przedstawia się pełnym imieniem i nazwiskiem lub tylko nazwiskiem to sygnał, że należy zwracać się do niego pan lub pani. Gdy nieznaną się osoby dorosłe zostają ze sobą zapoznane przez znajomych będących z nimi w relacji na ty, powinny pozostać w takim stosunku zgodnie z zasadą, że „przyjaciele naszych przyjaciół są naszymi przyjaciółmi”.

PAMIĘTAJ!

Propozycję przejścia na ty inicjuje osoba wyższą rangą, starszą wiekiem czy stanowiskiem.

2. Formy powitań i pożegnań

Jak podaje Małgorzata Marcjanik, „wybór przez mówiącego formy pożegnania i powitania [...] pozostaje w ścisłym związku z relacją, w jakiej są nadawca i odbiorca”, bowiem „za każdą relacją [...] kryje się zawsze indywidualna historia znajomości partnerów komunikatu”.

Tak najlepiej!

**Dzień dobry
Pani Profesor
Dzień dobry
Panie Dziekanie**

Tego unikaj!

Tendencja do skracania dystansu uczestników rozmowy ujawnia się w używaniu form:

**Witam Pana
Witam Panią Profesor
Witam Pana Dziekana**

Jest to zachowanie niestosowne, ponieważ forma taka zakłada wyższą rangę nadawcy. W taki sposób może się zwrócić np. wykładowca do studenta lub przełożony do podwładnego.

3. Korespondencja elektroniczna

Kierowany do odbiorcy e-mail powinien być starannie zredagowany pod względem językowym (ze zwróceniem uwagi na stylistyczną poprawność wypowiedzi, przestrzeganie zasad interpunkcyjnych, dbałość o unikanie literówek). Świadczy to o szacunku, jakim darzymy adresata komunikatu.

Tak najlepiej!

Właściwym i najbardziej pożądanym sposobem zwrotu do uczestnika korespondencji, z którym nie jesteśmy w bliskim kontakcie, są formy:

Szanowny Panie
Szanowna Pani
Szanowna Pani Doktor
Szanowny Panie Profesorze

E-maile oficjalne kończymy formułą:

Z wyrazami szacunku
Łączę wyrazy szacunku
Z poważaniem

Z osobami znajomymi, z którymi jesteśmy w bliskiej relacji, możemy się pożegnać w sposób bardziej swobodny, np. Serdecznie pozdrawiam.

▶ Tak też można!

Coraz częściej używa się w korespondencji elektronicznej neutralnej formy powitania: **Dzień dobry**, która ze względu na frekwencję i wygodę stosowania osiąga status formy standardowej.

Tego unikaj!

Uważa się za niewłaściwe w kontaktach asymetrycznych stosowanie form łączących relacje na ty z formami charakterystycznymi dla relacji pan/pani:

Witam Panią Profesor
Drogi Panie Profesorze
Witam Pana

Tu możesz znaleźć więcej informacji:

Głodowski, W. (2001) *Komunikowanie interpersonalne*. Warszawa: Wydawnictwo Hansa Communication.

Kamińska-Radomska, I. (2020) *Kultura biznesu. Normy i formy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Marcjanik, M. (2013) *Grzeczność w komunikacji językowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Markowski, A. (2005) *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Szteliga, A. (2018) *Etykieta zawodowa i protokół dyplomatyczny*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Część II: Stosowane nazwy

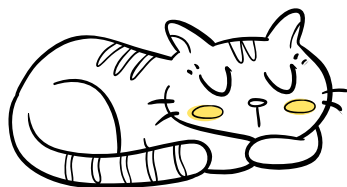
1. Nazwy żeńskie

Mimo iż panuje dość powszechne przekonanie, że **feminatywa** (lub **feminatywy**, obie formy są gramatycznie poprawne) to wynalazek XXI w., funkcjonują one w języku polskim z różną częstotliwością od kilkuset lat. Pojawienie się kolejnych form żeńskich związane jest zwykle ze zmianami społecznymi. Tak było w pierwszej połowie XX w., kiedy kobiety uzyskały szerszy dostęp do edukacji oraz prawa wyborcze i kiedy zaczęły wykonywać wcześniej niedostępne im zawody. To już wtedy używane były określenia, takie jak posłanka, doktorka, profesorka, kowalka czy stolarka. Te i inne feminatywy rozpowszechniły się w okresie międzywojennym nie tylko, a nawet nie przede wszystkim, w prasie feministycznej, ale również w gazetach codziennych i codziennej komunikacji. Dopiero w czasach powojennych, kiedy w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wprowadzono nową konstytucję 1952 r., teoretycznie zapisane tam równouprawnienie kobiet zamieniło się w usuwanie ich obecności z języka na rzecz form męskoosobowych, które odnosiły się do obu płci.

W XXI w. pula nazw żeńskich zawodów, stanowisk i funkcji rośnie. Nawet jeśli część z nich nie jest wpisana do słowników, a funkcjonuje w języku użytkowników języka polskiego, służą one skutecznej komunikacji. To właśnie osoby posługujące się językiem decydują, czy dana forma „przyjmie się” w języku. Unieważnia to tzw. argument fonetyczny części przeciwników feminatywów. Jeśli jesteśmy w stanie wymówić dane słowo, nawet jeżeli zawiera kilka spółgłosek po sobie, forma ta może stać się powszechna (architektka vs. odstrzał, blichtr, wewnątrzwspólnotowy).

Warto zwrócić jednak uwagę, że w związku z wielością sposobów mówienia o kobietach i zwracania się do kobiet, kiedy jest to możliwe, warto pytać, jak zwracać się do danej osoby i jak o niej mówić.

Ze względu na powszechność i swego rodzaju neutralność ideologiczną forma ze słowem „pani” wydaje się wciąż najbezpieczniejsza.

Tak najlepiej!

pani profesor
pani doktor
pani dziekan
pani kwesor
pani inżynier
pani rektor
pani magister
pani licencjat
pani kierownik katedry

W związku z osobistymi preferencjami wielu kobiet, jak również podążając za gramatycznymi możliwościami języka polskiego, coraz więcej form żeńskich tworzonych jest przez dodanie końcówki -ka, która przede wszystkim służy budowaniu form żeńskich, a dopiero w drugiej kolejności zdrobnień i nazw rzeczowych. Tak powstały słowa pilotka, doktorka, adiunktka, magisterka. Poniższe formy promowane są przez młodych językoznawców i stają się coraz częstsze w środowisku akademickim.

▶ Tak też można!

doktorka
profesorka
dziekanka
kwestorka
inżynierka
psycholożka
rektorka
licencja(n)tka
magistrantka oraz magisterka
kierowniczką katedry

Ze względu na stosunkowo krótkie funkcjonowanie niektórych słów, np. w związku z tym, że danego stanowiska nie zajmowały wcześniej kobiety, czasem istnieją formy alternatywne: pani rektor / rektora / rektorka. Niektóre uczelnie mają w swoich statutach zapis stwierdzający, że w oficjalnych dokumentach uczelni można stosować zarówno żeńskie, jak i męskie formy nazw stanowisk i funkcji (tak jest np. w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Należy zwrócić uwagę, iż Przewodnicząca Rady Języka Polskiego, Profesor Katarzyna Kłosińska radzi, aby stosować końcówkę -ka, a nie -a, ponieważ ta ostatnia nie jest obecnie używana jako poprawna w procesie powstawania form żeńskich, dlatego raczej rektorka, a nie rektora; ministerka, a nie ministra; magisterka, a nie magistra; prezydentka, a nie prezydenta.

Należy unikać stosowania form męskich, kiedy mówimy o kobietach, z wyjątkiem sytuacji stricte oficjalnych lub języka pisanego w kontekście formalnym, ponieważ wiele form żeńskich wciąż nie zostało skodyfikowanych.

Tego unikaj!

**Anna Kowalska, dziekan wydziału powiedział ...
Student Karolina Wysocka otrzymał nagrodę ...**

Tu możesz znaleźć więcej informacji:

Karwatowska, M., J. Szpyra-Kozłowska (red.) (2012)
Oblicza płci. Język-Kultura-Edukacja.
Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Szpyra-Kozłowska, J. (2021) *Nianieki, ministra i japonki. Eseje o języku i płci.* Kraków: Universitas.

Zachorska, M. F. (2023) *Żeńska końcówka języka.*
Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

2. Nazwy osób ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową

Język równości w odniesieniu do osób LGBTQ+ (patrz: słowniczek) to sposób wyrażania się, który respektuje tożsamość, doświadczenia i godność wszystkich osób niezależnie od ich orientacji seksualnej, tożsamości płciowej czy wyrażania płci. Obejmuje on używanie terminologii opisowej, neutralnej i wyrażającej szacunek, unikając jednocześnie słów i wyrażeń, które mogą być krzywdzące lub pejoratywne.

Istotne jest unikanie stereotypowych lub uproszczonych opisów oraz unikanie przyjmowania założeń, że heteroseksualność i binarna tożsamość płciowa są normą, do której inni powinni się dostosować. Zamiast tego, język równości stara się uwzględniać różnorodność ludzkich doświadczeń i tożsamości, promując akceptację i włączając wszystkie osoby, niezależnie od ich orientacji seksualnej czy tożsamości płciowej.

Ważne jest, aby używać języka, który szanuje tożsamość i godność osób LGBTQ+, oraz unikać wyrażeń mogących je obrażać lub dyskryminować.

Poniżej podajemy przykłady odpowiedniego sposobu mówienia oraz zwracania się do osób LGBTQ+.

▶ Tak można!

osoba niebinarna
osoba transpłciowa
trans kobieta
trans mężczyzna
osoba homoseksualna
gej
lesbijka
osoba interpłciowa
osoba biseksualna
osoba queer
osoba panseksualna
osoba aseksualna
(patrz: słowniczek)

Wszystkie te terminy powinny być używane z szacunkiem i w taki sposób, który honoruje tożsamość płciową danej osoby oraz uwzględnia jej doświadczenia i indywidualność. Jako takie mają one charakter neutralny, a nie obraźliwy, pejoratywny.

Zamiast używania stereotypowych lub uproszczonych określeń, należy stosować **opisowe terminy**, które dokładniej (ale z poszanowaniem godności) oddają tożsamość i doświadczenia danej osoby, np. osoba transpłciowa, osoba homoseksualna, gej, lesbijka, osoba interpłciowa (patrz: słowniczek) i inne.

UWAGA NA ZAIMKI! Ważne jest używanie odpowiednich zaimków osobowych

i przymiotników, np. Ona jest miła; Pan Wiktor nigdy nie był w Paryżu; Ono poszło do kina; Ta osoba jest transpłciowa.

Używanie odpowiednich zaimków jest kluczowym elementem języka równości dla osób LGBTQ+. W przypadku osób transpłciowych ważne jest stosowanie zaimków odpowiadających ich tożsamości płciowej. Należy również uwzględniać preferencje danej osoby co do stosowanych form gramatycznych i szacunek dla ich tożsamości.

Każda osoba może mieć swoje preferencje co do stosowanych zaimków, dlatego najłatwiej zacząć od pytania „Jak do Ciebie mówić?” lub zapytać osobę o preferencje dotyczące zaimków osobowych, np. „Jakie zaimki osobowe wolisz?” i stosować się do tych sugestii.

Obecnie coraz częściej podkreśla się, że repertuar zaimków, którymi dana osoba może chcieć być określana, jest o wiele szerszy niż zaimki męskie (on/ jego) czy żeńskie (ona/jej). Trans kobieta wybierze zaimki żeńskie, trans mężczyzna zaimki męskie, jednak u wielu osób niebinarnych tożsamość płciowa nie mieści się w tradycyjnym podziale na kobiety i mężczyzn. Osoby niebinarne mogą identyfikować się poza binarnym podziałem na płcie.

Wśród zaimków, które dana osoba może preferować, mogą znaleźć się formy neutralne, np. ono/ jego (rodzaj neutralny), ono/jej (rodzaj neutralny z formami żeńskimi), ono/jejgo (rodzaj neutralny z formami łączonymi), ono/jeno lub ono/jenu (rodzaj neutralny z formami postpłciowymi). Są też osoby, które wybiorą w odniesieniu do siebie formy mnogie, np. one/ich, oni/ich, oni/e / ich, ony/ich lub onie/ich.

Warto też zwrócić uwagę, że istnieją zaimki graficzne (stosowane w pisowni), którymi dana osoba może chcieć być określana, np. onx, jex, on/a, jego/jej, on_, je_, on*, je*.

Szacunek wobec osoby możemy też wyrazić przez **używanie imion i określeń, które osoba sama wybrała**, np. „Cześć Alex!”. Dobrą praktyką byłoby, aby opiekun roku na pierwszym spotkaniu poinformował osoby studiujące, że mogą pobrać i złożyć u Rzecznika ds. Równości Szans wnioski o udzielenie wsparcia w zakresie zmiany danych w systemach informatycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na dane zgodne z ich tożsamością płciową oraz o zwracanie się określonym zaimkiem i/lub imieniem (innym niż w USOS). Warto, dla przykładu, zapytać: Jaką formę Pan/Pani/Państwo preferują?

Należy uwzględniać preferencje osób LGBTQ+ w odniesieniu do sposobu określania ich tożsamości płciowej i orientacji seksualnej oraz szanować ich wybory w tej kwestii, także jeżeli będą one podlegały zmianie.

Ostatecznie język równości dla osób LGBTQ+ ma na celu budowanie świata, w którym wszyscy ludzie są traktowani z szacunkiem, akceptacją i równością.

Tego unikaj!

**osoba transseksualna
transseksualista**

Termin osoba „transseksualna” był używany w przeszłości, ale obecnie uznaje się go za przestarzały i nieodpowiedni. Dla wielu osób transpłciowych termin ten może sugerować, że ich doświadczenie polega na „zmianie płci”, co może być uproszczeniem lub niezrozumieniem ich tożsamości. Dlatego zaleca się unikanie używania tego terminu.

Absolutnie nie używaj!

homo, pederasta

Terminy te mają negatywne konotacje. Ważne jest unikanie łączenia terminów o negatywnym i neutralnym wydźwięku, np. „pederasta” i „gej”, ponieważ „gej” opisuje orientację seksualną, podczas gdy „pederasta” odnosi się do przestępstwa seksualnego i jest to termin krzywdzący dla osób homoseksualnych.

Tu możesz znaleźć więcej informacji:

Skrzydłowska-Kalukin, K., J. Sokolińska (2022) *Mów o mnie ono. Dlaczego współczesne dzieci szukają swojej płci?* Warszawa: WAB.

Karwatowska, M., J. Szpyra-Kozłowska (red.) (2012) *Oblicza płci*. Język-Kultura-Edukacja. Lublin.: Wydawnictwo UMCS.

3. Nazwy osób ze względu na niepełnosprawność

Mówiąc do osoby z niepełnosprawnością lub o takiej osobie, najlepiej w ogóle nie zaznaczaj występowania faktu niepełnosprawności. Gdy jest to konieczne, używaj określeń wskazujących bardziej na nią jako na osobę, nie na jej niepełnosprawności. Niepełnosprawność dotyczyć może wielu różnych sfer funkcjonowania człowieka. Ogólnie, za osobę z niepełnosprawnością uznaje się taką, która ma długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać jej pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami.

▶ Tak można!

osoby z niepełnosprawnościami

**osoby z niepełnosprawnością intelektualną/
ruchową...**

**osoby z niepełnosprawnością w uczeniu się
Głusi**

osoby neuroróżnorodne

osoby w spektrum autyzmu

osoby z doświadczeniem kryzysu psychicznego

**osoby z indywidualnymi/ze zróżnicowanymi
potrzebami (w...)**

W literaturze przedmiotu coraz częściej stosuje się takie określenia, jak: osoby z... (np. niepełnosprawnościami, niepełnosprawnością intelektualną / w uczeniu się / ruchową / fizyczną / zespołem/określoną chorobą).

Coraz bardziej powszechne staje się odnoszenie się do neuroróżnorodności. Mówiąc o osobach neuroróżnorodnych, wskazujemy na szerokie spektrum zróżnicowanego funkcjonowania człowieka, np. sposobów odbierania świata czy komunikowania się z innymi. W nieco węższym rozumieniu podkreśla się, że są to osoby, których systemy neurologiczne funkcjonują inaczej niż u osób neurotypowych. W takim ujęciu do grupy osób neuroróżnorodnych zaliczyć można osoby w spektrum autyzmu, z dysleksją, dyskalkulią, ADHD (tj. zespołem nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi) czy ADD (tj. z zespołem zaburzeń uwagi).

Często potrzebne jest poznanie osoby, aby zastosować daną nazwę. Na przykład o osobach z uszkodzonym słuchem można mówić, że są to osoby z uszkodzonym słuchem, z wadą słuchu lub niedosłyszające. Jeśli jednak dana osoba utożsamia się ze społecznością/ kulturą osób Głuchych (posiadającą własny język – polski język migowy, zwyczaje, a nawet humor), lepiej mówić o niej Głucha/Głuchy. Dużo zależy więc od indywidualnych preferencji danej osoby, dlatego warto upewnić się, jak dana osoba siebie określa.

Co ciekawe, nie zawsze nazwy stosowane w klasyfikacjach medycznych są akceptowane przez osoby należące do danej grupy. Dla przykładu, osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (nazwa stosowana w klasyfikacji ICD-11) częściej określają siebie jako osoby w spektrum autyzmu.

O osobach z problemami w komunikowaniu się można, dla przykładu, mówić, że są to osoby z indywidualnymi potrzebami w komunikowaniu się, osoby korzystające z urządzenia wspomagającego komunikowanie się czy osoby korzystające z komunikacji alternatywnej lub wspomagającej.

Od tego powoli odchodzimy!

niepełnosprawni (w tym niepełnosprawni intelektualnie/ruchowo)

osoby niepełnosprawne (np. intelektualnie, ruchowo)

osoby ze spektrum autyzmu

z zespołem Aspergera

osoby na wózku

**osoba korzystająca z wózka
przewlekłe choroby**

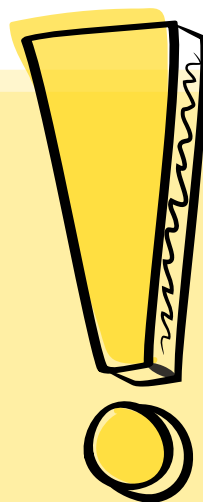

Niektóre z powyższych nazw są wciąż dość powszechnie stosowane (zob. np. strona www.niepelnosprawni.pl). Część osób nadal używa takich terminów, jak zespół Aspergera czy zespół Retta, chociaż nie ma ich już w nowych klasyfikacjach (mówi się ogólnie o zaburzeniach ze spektrum autyzmu).

Tego unikaj!

**kaleka
inwalida
ułomny
specjalnej troski
sprawny inaczej
upośledzony umysłowo
niedorozwinięty umysłowo
z niedorozwojem umysłowym
głuchoniemy
przykuty do wózka
sparaliżowany
chory psychicznie
ślepy
cierpiący na (zespół Downa, niepełnosprawność)**

Nie jest wskazane mówić, że dana osoba jest dotknięta (np. jakimś rodzajem niepełnosprawności lub choroby) albo cierpi na niepełnosprawność lub chorobę. Podobnie lepiej nie używać określenia, że ktoś jest ofiarą, np. udaru. Sformułowania tego typu podkreślają zależność i słabość osób z niepełnosprawnościami lub chorobami. O osobie Głuchej nie powiemy z kolei, że jest głuchoniema, nawet jeśli nie używa języka polskiego, ponieważ naturalnym dla niej językiem jest język migowy. Obrażliwe jest też określenie osoby z indywidualnymi potrzebami w zakresie komunikowania się nazwą “niemowa”. Analogicznie, za niewłaściwe uznaje się takie określenia, jak: autystyk, paranoik, schizofrenik, dwubiegunowy. Warto zaznaczyć, że niektóre z określeń, które stosowane były dawniej jako pozytywne lub neutralne, obecnie w kręgach osób dbających o kulturę języka są inwektywami.

Wpływ na wybór stosowanego terminu określającego daną grupę osób z niepełnosprawnościami coraz częściej mają same osoby z tymi niepełnosprawnościami, stające się rzecznikami praw danej grupy (self-advokatami). Nierzadko to one mają duży wpływ na zmianę terminów stosowanych w nauce. Co ciekawe, nazwy używane w nauce, przez długi czas odbierane jako neutralne, często dopiero z czasem nabierają pejoratywnego znaczenia. Stosowane kiedyś w literaturze naukowej nazwy, takie jak: kaleka, inwalida, imbecyl, idiota,

debil, niedorozwinięty umysłowo, upośledzony umysłowo czy specjalnej troski, obecnie całkowicie wyszły z użytku. Jest bardzo prawdopodobne, że również nazwy dziś uznawane za neutralne nie będą wkrótce akceptowane.

Tu możesz znaleźć więcej informacji:

Cluley, V. (2018) From “learning disability to intellectual disability” – perceptions of the increasing use of the term “intellectual disability” in learning disability policy, research and practice. *British Journal of Learning Disabilities*, 46(1), 24-32.

Seale, J., Nind, M., & Simmons, B. (2014) Transforming positive risk-taking practices: the possibilities of creativity and resilience in learning disability contexts. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 15: 233-248. <https://doi.org/10.1080/15017419.2012.703967>

Żyta, A., Ćwirynkało, K. (2013) Nowe kierunki i tendencje pedagogiki osób z niepełnosprawnością intelektualną – zmiany terminologiczne. *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 10, 52-61.

4. Nazwy osób ze względu na pochodzenie (etniczne/narodowościowe)

Mówiąc o osobie lub do osoby o określonym (najczęściej innym niż Twoje) pochodzeniu etnicznym lub narodowościowym albo o innym kolorze skóry, unikaj podkreślania tych cech. Lepiej stosować sformułowania “osoba z...”, “osoba narodowości...”. Nie używaj takich określeń jak rasa (lepiej mówić o kolorze skóry) i zrezygnuj ze stosowania powiedzeń, które mogą stygmatyzować poszczególne narodowości, ludzi o określonym kolorze skóry lub pochodzeniu etnicznym, np. Kochajmy się jak bracia, liczymy się jak Żydzi lub Sto lat za Murzynami.

Tak najlepiej!

osoby/studenci/studentki z... (np. określonego kontynentu – Afryki, Azji, Ameryki Północnej, Ameryki Południowej, z południowej Europy lub z określonego kraju/miasta, np. Afganistanu, Szwecji, Seulu), mieszkańcy (np. określonego kraju)

Od tego powoli odchodzimy!

**osoby/studenci/studentki czarnoskóre
czarnoskórzy/czarni mieszkańcy Afryki**

Azjaci

Azjatki

Afrykanie

Afrykańczycy/Afrykanki

**Afroamerykanie/Afroamerykanki (o osobach
pochodzących ze Stanów Zjednoczonych)**

Warto zaznaczyć, że określenia takie jak **Arabowie/ Arab/Arabka** opisują osoby zamieszkujące tereny Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Diaspory arabskie znajdują się też w krajach europejskich (np. Francja, Niemcy, Norwegia, Szwecja, Wielka Brytania) czy w Ameryce Północnej. Należy pamiętać, że obywatelstwo nie warunkuje bycia Arabem. Jednym z elementów tożsamości arabskiej jest pochodzenie (przynależność etniczna). Nie należy generalizować, że wszyscy Arabowie są muzułmanami, ponieważ to stwierdzenie nie jest zgodne z prawdą. Wśród Arabów zamieszkujących Bliski Wschód czy Afrykę Północną żyją osoby wyznające chrześcijaństwo, judaizm, inne religie, bądź też osoby niewierzące. Nie wszyscy muzułmanie są Arabami, ponieważ praktykowanie i deklaracja religii islamskiej nie uczyni z danej osoby Araba. Współcześnie w Europie funkcjonuje negatywne odniesienie do słowa Arab/Arabka, które nasuwa skojarzenie, że są to osoby wyznające i praktykujące islam.

Murzyn, czarny, żółty, żółtek, skośnooki, Indianin/Indianka

Niektórzy językoznawcy nie widzą nic złego w stosowaniu terminów takich jak **Murzyn**, większość jednak zaleca ich unikanie. Podobnie różne osoby w rozmaity sposób podchodzą do określeń, takich jak: indiański czy Indianin. Dla części z nas może wydawać się zaskakujące, że zaleca się, aby nie mówić o indiańskich zabawach lub przebraniu za Indianina czy Indiankę. Warto jednak pamiętać, że zamiast określania danej osoby Indianinem lub Indianką lepiej użyć określenia rdzenny Amerykanin bądź rdzenna Amerykanka.

Tu możesz znaleźć więcej informacji:

Bobako, M. (2014) Rasa i religia. Trajektornie antysemityzmu i islamofobii, 3(13), 37-56.

Jakubczyk, M. (2021) Indus, Hindus, Hinduista? Jak mówić o mieszkańcach Indii. Karto-Teka Gdańska, 2(9), 88-94.

Korzeniowski, P. (2021) Siedem powodów, dla których nie powinniśmy używać słowa "Indianin". Społeczeństwo. Pobrano z: <https://noizz.pl/spoleczenstwo/dlaczego-slowo-indianin-jest-obrazliwe-jak-mowic-o-ludnosci-rdzennej/64xrfb7>

Synowiec, O. (2020) Dlaczego przestałam używać słowa „Indianie”. Przekrój. Pobrano z: <https://przekroj.org/sztuka-opowiesci/dlaczego-przestalam-uzywac-slowa-indianie/>

Siereda, N. Arabowie, czyli kto? Pobrano z: <https://kierunek-wschod.pl/arabski-arabowie-czyli-kto/>

5. Nazwy osób ze względu na religię

Język inkluzywny charakteryzuje się stylem włączającym, który nastawiony jest na obecność w społecznościach różnorodnych grup oraz osób przejawiających odmienne potrzeby. Język stanowi ważny element wpływający na budowanie świata, w którym żyje i funkcjonuje każda osoba. Stereotypy związane z wyznaniem/religią i niewiarą przejawiają się w rozmaity sposób, zwłaszcza w języku, jednak nie powinniśmy ich utrzymywać i powielać. Zdecydowanie nie jest wskazane, by pojawiały się w przestrzeni uniwersyteckiej, w której osoby studiujące pochodzą z różnych grup społecznych i rozmaitych krajów, często o odmiennej kulturze i religii. Osoby studiujące, jak i osoby pracujące na uniwersytecie, powinny cechować się otwartością umysłu oraz chęcią poznania.

Religia/wyznanie, czy też brak deklaracji o wyznaniu, może okazać się czynnikiem zwiększającym ryzyko dyskryminacji danej osoby. Uniwersytet stanowi miejsce, które powinno być wolne od zachowań dyskryminacyjnych na tle religii/wyznania. Uniwersytet to również przestrzeń spotkania osób, w trakcie którego inicjowane są relacje z Innym, w jakie zaangażowany jest wachlarz różnych zachowań, np. inteligencja, wrażliwość, empatia czy kultura osobista. Osoby studiujące i pracujące na uniwersytecie nie powinny dzielić się i różnicować ze względu na

preferencje związane z religią/wyznaniem. Dlatego też nie jest akceptowalne ani faworyzowanie, ani dewaluowanie (umniejszanie) czyjejs wartości ze względu na wiarę bądź niewiarę.

Poniżej przedstawiamy przykładowe akceptowalne nazwy osób ze względu na religię/wyznanie:

Tak najlepiej!

ateiści
buddyści
deiści
grekokatolicy
chrześcijanie
katolicy
konfucjoniści
muzułmanie
prawosławni
rodzimowiercy
szintości
żydzi

(patrz: słowniczek)

Warto zauważyć, że określenia, takie jak chrześcijanie, chrześcijanki, żydzi, żydówki zgodnie z zasadami polskiej ortografii jako nazwy narodowości pisane są wielką literą, a nazwy grup wyznaniowych małą. Jednak często widać tendencję do pisania Żydzi wielką literą w obu znaczeniach.

katole
mahometanie
islamiści
poganie
żydki

Nazwa katol ma charakter wskazujący na zniewagę w stosunku do katolika. Oznacza zagorzałego, nietolerancyjnego, zawziętego wyznawcę Kościoła rzymsko-katolickiego. Nie jest też wskazane stosowanie określenia mahometanie, ponieważ w islamie Mahomet był prorokiem, a nie Bogiem. Dlatego nazywanie ich mahometanami będzie odebrane jako negatywne, a wręcz obraźliwe. Z kolei nazwa islamista odnosi się do zwolenników fundamentalizmu islamskiego, który wykorzystuje religię (islam) jako narzędzie do ustanowienia państwa wyznaniowego. Słowo islamista nie jest synonimem muzułmanina. Z kolei termin poganie jest pejoratywnym określeniem używanym wobec wyznawców religii niechrześcijańskich. Także określenia, takie jak: poganin, żydowskie goj lub islamskie gjaur są słowami będącymi formą zniewagi. Żydek również jest słowem nacechowanym nutą lekceważenia.

6. Nazwy osób ze względu na wiek

Ageizm jest dyskryminacją osób ze względu na ich wiek. Dotyczy zarówno stereotypowego postrzegania ludzi starszych w kategorii osób zależnych od innych, zajmujących niższe miejsce w hierarchii społecznej, jak i stereotypowego postrzegania osób młodych jako niedoświadczonych lub niekompetentnych. Przejawiające się w języku – często nieświadome – myślenie o seniorach i seniorkach lub młodych ludziach jako osobach mniej kompetentnych bądź mniej sprawnych (m.in. z uwagi na deficyty słuchu lub pamięci, które mogą u seniorów wystąpić) jest zjawiskiem zdecydowanie negatywnym, implikującym bezpośrednio zachowania dyskryminacyjne. Jak dowiadujemy się z literatury przedmiotu, ageizm może przybierać formę wyraźnie wrogą, ale może również występować w postaci mniej jawnej – często nieświadomianej przez partnerów rozmowy.

Dlatego tak istotne okazuje się, abyśmy uzmysłowili sobie, jaka jest nasza postawa wobec seniorów lub młodych ludzi. Czy nie stosujemy w obcowaniu z nimi tzw. baby talk (elderspeak) – czyli formy komunikacji nacechowanej zdrobnieniami, uproszczonym językiem? Czy nie traktujemy ich z nieuzasadnioną poufałością? Czy wreszcie w myśleniu i mówieniu o osobach starszych bądź młodszych nie dopuszczamy sugestii o ich mniejszej wartości, podważając wiedzę, umiejętności, doświadczenie i sprawczość?

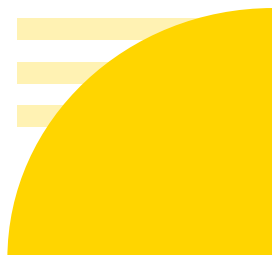
seniorzy/seniorki młodzi (w znaczeniu neutralnym lub pozytywnym)

Są to terminy cechujące się neutralnością, często występujące również w języku oficjalnym. Należy jednak uważać, by nie wiązać powyższych określeń z kontekstem baby talk („nasi kochani seniorzy” analogicznie do: „nasze kochane panie/dzieci”, „nasi najdrożsi studenci”).

▶ Tak też można!

osoby starsze

To określenie, którym raczej nie obrazimy seniorów. Jednak, jak wynika z badań, niektórzy z nich wolą pojęcie „osoby stare” (możemy zastosować tę nazwę tylko w przypadku, gdy senior sobie tego życzy).

Tego unikaj!

stara/stary

staruszka/staruszek

babcia

dziadek

ty

małolat

młody (w pejoratywnym znaczeniu)

Wyrazem braku grzeczności i etycznego podejścia do osób starszych jest zwracanie się do nich babciu, dziadku (jeśli nie wynika to z rzeczywistego pokrewieństwa), a do osób młodych małolacie lub młody. Takie formy deprecjonują seniorów i młodzież oraz są rodzajem demonstrowania związanej z wiekiem (aczkolwiek uzurpowanej) przewagi partnerów rozmowy. Mówienie do osoby starszej lub młodszej (lecz dorosłej) na ty, gdy nie jest to związane z obustronnie ustalonymi relacjami, jawi się jako wyraźne naruszenie etykiety i może wywołać u takiego człowieka poczucie obniżenia godności, a tym samym lekceważenia go. Niedopuszczalne są również określenia stara/stary, staruszka/staruszek.

7. Nazwy osób wskazujące na wygląd

Język równościowy wyklucza stosowanie terminów i zwrotów, które mogłyby w jakikolwiek sposób urazić osobę, sprawić, że poczułaby się ona niekomfortowo. Co ważne, w języku oficjalnym lub kiedy nie znamy dobrze rozmówcy, lepiej całkowicie unikać wszelkich komunikatów wskazujących na naszą opinię dotyczącą wyglądu tej osoby, także jeśli miałyby to być komunikat pozytywny (np. „Jest Pani bardzo ładną kobietą”). W etykiecie towarzyskiej dopuszczalne jest za to, choć w ograniczonym zakresie, skomplementowanie stroju osoby.

▶ Tak można!

Świetny krawat
Jaka elegancka sukienka!

Etykieta zawodowa ma dość wyraźne granice w obszarze komentowania (i komplementowania) wyglądu osoby. Jako profesjonaliści powinniśmy unikać oceniania wyglądu osoby, zarówno w odniesieniu do kolegów/koleżanek z pracy, jak i studentów/studentek. Poniżej zawarto przykłady niewłaściwych wypowiedzi.

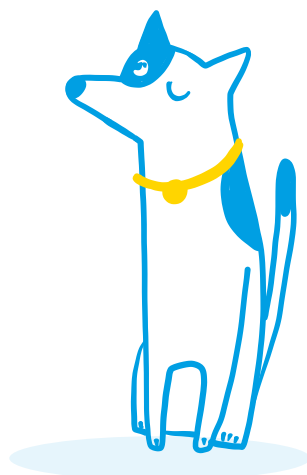
Tego unikaj!

Zapraszam wszystkie piękne panie do sali konferencyjnej! Doktor X ma niezłą figurę.

Tu możesz znaleźć więcej informacji:

Komplementy – jak reagować, jak dawać i czy zawsze warto? <https://be.unum.pl/komplementy-jak-reagowac-jak-dawac-i-czy-zawsze-warto/>

SŁOWNICZEK TERMINÓW

1. Terminy związane z dyskryminacją i włączaniem

Ableizm – dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność rozumiana jako nierówne, niesprawiedliwe traktowanie osób z powodu poziomu ich sprawności.

Ageizm – dyskryminacja ze względu na wiek, rozumiana najczęściej jako nierówne traktowanie osób powyżej 50. roku życia. Może też oznaczać dyskryminację ze względu na wiek osób młodych (tzw. adultyzm).

Antysemityzm – dyskryminacja Żydów i osób tego pochodzenia.

Bezpieczniejsza przestrzeń – termin opisujący otoczenie społeczne i fizyczną przestrzeń, które są przyjazne dla osób z grup marginalizowanych i dyskryminowanych. Bezpieczniejsza przestrzeń nie jest w pełni wolna od problemów dotyczących tych grup – jest jednak zbudowana na zdolności i gotowości tworzącej ją społeczności do właściwej odpowiedzi, gdy te problemy się pojawiają.

Dyskryminacja pośrednia – oznacza, że pozornie neutralna, niedyskryminująca praktyka, postanowienie prawne lub przyjęte kryterium w praktyce stawia niektóre osoby lub grupy w gorszej sytuacji, chyba że takie postanowienie, kryterium lub praktyka są usprawiedliwione słusznym celem oraz że środki do osiągnięcia danego celu są właściwe i konieczne.

Dyskryminacja wielokrotna (krzyżowa/ intersekcjonalna) – nierówne traktowanie osoby w związku z jej przynależnością do dwóch lub więcej grup dyskryminowanych, np. muzułmanina z niepełnosprawnością.

Dyskryminacja przez asocjację – oznacza dyskryminowanie osoby, która choć sama nie jest nosicielem cechy prawnie chronionej, to jednak ze względu na więź łączącą ją z taką osobą doświadcza nierównego traktowania, np. odmowa zatrudnienia nauczycielki w szkole podstawowej ze względu na to, że jej syn jest osobą transpłciową.

Dyskryminacja przez asumpcję – oznacza dyskryminowanie osoby, która mylnie odbierana jest jako przynależąca do danej grupy, np. osoba gorzej traktowana z powodu ciemniejszego koloru skóry jest odbierana jako imigrant, nie Polak.

Dyskryminacja pozytywna – oznacza, że państwo stosuje pewne czasowe rozwiązania, podejmuje działania czy wprowadza określone środki prawne mające na celu wyrównanie szans osób należących do określonych grup mniejszościowych, np. osób o innej narodowości, celem zmniejszenia faktycznych nierówności, których te osoby doświadczają.

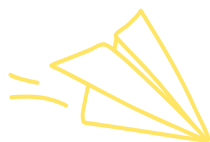
Dyskryminacja ze względu na wyznawaną religię – oznacza sytuację, gdy ze względu na przekonania lub praktyki religijne ogranicza się lub pozbawia osobę czy grupę dostępu do dóbr i wartości cenionych społecznie. Dyskryminacja na tle religijnym lub wyznawanej wiary może wyrażać się również poprzez niesprawiedliwe, krzywdzące traktowanie osoby/osób z powodu ich wyrażanych publicznie poglądów i opinii.

Dyskryminacja ze względu na światopogląd – krzywdzące, poniżające bądź wykluczające działania podejmowane w stosunku do jednostki, która wyraża publicznie swój światopogląd wynikający z przyjętego systemu przekonań, postaw, ocen i norm dotyczących natury świata, miejsca człowieka w społeczeństwie, sensu życia oraz wynikającej z niego hierarchii podejmowanych działań.

Edukacja antydyskryminacyjna – świadome działanie podnoszące poziom wiedzy, umiejętności i wpływające na postawy określonych grup czy osób. Ma ono na celu przeciwdziałanie dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz wspieranie równości i różnorodności.

Emigranci – osoby, które opuszczają swój kraj i migrują do innego. Może mieć to charakter dobrowolny lub przymusowy. Przyczyny emigracji mogą być zatem polityczne, gospodarcze, religijne.

Homofobia – nieuzasadniony lęk lub oparta na uprzedzeniach niechęć wobec osób homoseksualnych i biseksualnych.

Imigranci – osoby, które zmieniają kraj zamieszkania z własnej woli, dla polepszenia warunków życia, chęci rozwoju lub poznania innych krajów.

Integracja kulturowa – polega na połączeniu cech i wartości dwóch kultur, bazuje na poczuciu ich wzajemnej akceptacji. Każdorazowo podejmowana jest decyzja, z którego kręgu kulturowego zaczerpnąć sposoby radzenia sobie z daną sytuacją.

Islamofobia – dyskryminacja i niechęć wobec muzułmanów (wyznawców islamu).

Kompetencja międzykulturowa – zdolność osoby uczącej się do zachowania się adekwatnie i umiejętnie w momencie zetknięcia się z działaniem, postawą i oczekiwaniami obcych kultur. Adekwatność i umiejętność zachowania się oznaczają, że osoba zdaje sobie sprawę z różnic kulturowych pomiędzy jej własną i obcą kulturą oraz jest w stanie sprostać problemom wynikającym z tych różnic.

Klasizm – wrogość wobec grup pochodzących z danej klasy lub warstwy społecznej, np. przekonanie, że osoby ze szkół wiejskich nie mają szans na zdobycie takiej wiedzy i umiejętności, które dałyby im start podobny do tego, jaki mają absolwenci szkół miejskich.

Ksenofobia – niechęć lub jawna wrogość w stosunku do jednostek i grup definiowanych jako obce, np. cudzoziemców, osób o innym kolorze skóry niż dominujący na danym terenie, innej orientacji seksualnej, wyznawców mniejszościowych religii.

Międzykulturowość – oznacza takie oddziaływania pomiędzy różnymi kulturami, które pozwalają na budowanie między nimi relacji i wzajemne poznanie. Istotą interkulturowości jest komunikacja, która pozwala rozpoznać sytuację, gdy dochodzi do interakcji między przedstawicielami różnych kultur. Wymiana wiedzy, idei, myśli, pojęć i emocji między przedstawicielami odmiennych kultur.

Migranci – osoby, które zmieniają swój kraj pobytu z różnych powodów: politycznych, gospodarczych lub wyłącznie turystycznych. Najczęściej robią to z własnego wyboru, nie pod wpływem przymusu.

Mniejszości narodowe i etniczne – zbiorowości stale zamieszkujące w Polsce, posiadające polskie obywatelstwo, ale mające poczucie odrębności narodowej lub etnicznej. W Polsce można wyodrębnić dziewięć mniejszości narodowych (są to Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy i Żydzi) oraz cztery mniejszości etniczne (Karaimi, Łemkowie, Romowie i Tatarzy). W swoich społecznościach kultywują tradycje narodowe i religijne, ale są też częścią tego samego, co wszyscy Polacy, systemu kulturowego.

Mowa nienawiści – publiczne wypowiedzi słowne lub pisemne oraz przedstawienia ikoniczne, które wyrażają w sposób skrajny negatywne uczucia i poglądy pod adresem jednostek lub grup. Są to: poniżenia, znieważenia, pomówienia, wypowiedzi łżące, oskarżające i wyszydzające. Wypowiedzi uznawane za mowę nienawiści dotyczą najczęściej zjawiska rasizmu, nienawiści wobec mniejszości seksualnych oraz ksenofobii.

Nacjonalizm – ideologia, w której tożsamość narodowa traktowana jest jako podstawowy składnik tożsamości społecznej, a więź narodowa jako podstawowy typ więzi społecznej, co wiąże się z wymogiem szczególnej lojalności wobec współrodaków.

Rasizm – dyskryminacja osób ze względu na rasę.

Romofobia – dyskryminacja i wrogie nastawienie w stosunku do Romów.

Równe traktowanie – traktowanie wolne od wszelkich form dyskryminacji, z przyczyn takich jak między innymi płeć, wiek, pochodzenie etniczne i narodowe, rasa, religia i przekonania oraz niepełnosprawność i orientacja seksualna. Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Jest to podstawowe pojęcie z zakresu praw człowieka.

Różnorodność – wszystkie aspekty, w których ludzie są podobni i różnią się, jak: płeć, wiek, kolor skóry, pochodzenie etniczne, orientacja seksualna, tożsamość płciowa, wyznanie, bezwyznaniowość, (nie)pełnosprawność, umiejętności, wykształcenie, doświadczenie zawodowe, postawy życiowe, style życia, uczenia się, stanowiska pracy, umiejętności, role grupowe, style reagowania, miejsce zamieszkania, dzielnica itp.

Seksizm – uprzedzenie i negatywne nastawienie do danej osoby z uwagi na jej płeć.

Sojusznicy – osoby nienależące do danej marginalizowanej grupy, które aktywnie wspierają przedstawicieli tej grupy poprzez okazywanie im swojej akceptacji, empatii i solidarności.

Stereotyp – uproszczony i uogólniony zespół przekonań na temat pewnej grupy ludzi, zawierający wyróżniające ich cechy psychologiczne i fizyczne, jak również przeświadczenia odnośnie do domniemyanych zachowań i postaw danej grupy.

Światopogląd – względnie stały zespół sądów (często wartościujących), przekonań i opinii na temat otaczającego świata, czerpanych z rozmaitych dziedzin, głównie z nauki, sztuki, religii i filozofii.

Szowinizm – przeświadczenie o wyjątkowych zaletach własnej grupy (szowinizm grupowy) lub narodu (szowinizm narodowy), któremu towarzyszy zaniżona ocena innych grup/narodów.

Transfobia (enbyfobia) – nieuzasadniony lęk lub oparta na uprzedzeniach niechęć wobec osób transpłciowych.

Transmizoginia – negatywna postawa w stosunku do transpłciowych kobiet. Jej częścią jest przekonanie, że transpłciowe kobiety nie są „prawdziwymi” kobietami, że ich kobiecość nie jest autentyczna oraz że z definicji nie są tak kobiece jak cisplciowe kobiety.

Transmizandria – analogiczna postawa w stosunku do transpłciowych mężczyzn.

Uchodźca – osoba, która z tytułu uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu rasy, narodowości, religii, poglądów politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej przebywa poza terytorium swojego państwa, i która zarazem nie chce lub nie może korzystać z ochrony tego państwa (definicja z Konwencji genewskiej o statusie uchodźców [1951]).

Uprzedzenie – tendencyjna i uogólniona ocena jednostek lub grup, oparta na ich rzeczywistych albo wyobrażonych właściwościach czy cechach.

Wykluczenie społeczne – jedna z form marginalizacji społecznej, która oznacza sytuację ograniczenia lub całkowitej niemożności udziału w wielu obszarach życia społecznego.

Włączenie społeczne (inkluzja) – proces likwidacji przeszkód i różnego typu barier społecznych niepozwalających na funkcjonowanie jednostek bądź grup w szerszej rzeczywistości.

2. Terminy dotyczące osób ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową

Binaryzm płciowy – utrwalone w społeczeństwie przekonanie, że istnieją tylko dwie płcie – kobiety i mężczyźni.

Cisplciowość – termin stosowany wobec osób utożsamiających się z płcią rozpoznaną w momencie narodzin. Służy odróżnieniu ich od osób transpłciowych.

Coming out (od ang. to come out of the closet – „wyjść z szafy”) – proces samodzielnego ujawniania przed innymi ludźmi (np. rodziną, przyjaciółmi, znajomymi czy współpracownikami) własnej niepełnosprawności, choroby, orientacji seksualnej, tożsamości płciowej lub poglądów, właściwych dla mniejszości społeczeństwa.

Dysforia płciowa – oznacza uczucie dyskomfortu wynikające z rozdzwieńku pomiędzy różnymi aspektami naszej płci (cechami płciowymi naszego ciała, tym, jak wyglądamy, tym, jak odbierają nas inni). Dysforię płciową często dzieli się na dwie kategorie (ale nie dotyczy to wszystkich osób trans) w zależności od tego, co jest jej przyczyną: dysforię fizyczną i dysforię społeczną.

Dysforia fizyczna/cieleśna – dotyczy dyskomfortu związanego z anatomicznymi cechami płciowymi naszego ciała.

Dysforia społeczna – dotyczy dyskomfortu związanego z funkcjonowaniem w społeczeństwie – tego, jak jesteśmy postrzegani i do jakiej płci jesteśmy przyporządkowywani przez osoby i instytucje wokół.

Korekta płci – synonim tranzycji, zwłaszcza jej prawnych i medycznych aspektów (korekta płci prawnej, medyczna korekta płci).

LGBTQIAP (powszechna jest też forma uproszczona skrótu: LGBTQ+) – lesbijki, geje, osoby biseksualne, osoby transpłciowe, osoby queer, osoby interpłciowe, osoby aseksualne i aromantyczne, osoby panseksualne.

Misgendering – używanie nieodpowiedniego rodzaju gramatycznego (np. mówienie w rodzaju męskim do trans kobiety). Misgendering może być złośliwy i transfobiczny, ale może być też przypadkowy i wynikać z błędnego oszacowania czyjejś płci na podstawie wyglądu. Obie te sytuacje mogą wzbudzać znaczny dyskomfort, bo oznaczają, że nie jesteśmy postrzegani przez drugą osobę w sposób zgodny z naszą płcią.

Orientacja seksualna, orientacja romantyczna

– określają, w stronę kogo kierujemy nasze zainteresowania seksualne i/lub romantyczne, nie muszą być ze sobą zbieżne. Wśród orientacji seksualnych możemy wymienić homoseksualność, biseksualność, panseksualność, aseksualność i heteroseksualność, wśród orientacji romantycznych możemy wskazać homoromantyczność, biromantyczność, panromantyczność, aromantyczność i heteroromantyczność. Mówimy też o enbianskości w odniesieniu do osób niebinarnych, dla których pociągające seksualnie i/lub romantycznie są inne osoby niebinarne. Orientację danej osoby określamy w odniesieniu do jej tożsamości płciowej i tożsamości płciowych osób, w stronę których odczuwa pociąg seksualny i/lub romantyczny – nie określamy czyjejś orientacji w odniesieniu do płci przypisanej przy urodzeniu.

Osoba biseksualna – osoba zdolna do angażowania się w relacje uczuciowe i erotyczne z osobami różnych płci.

Osoba cisplciowa – osoba, której płeć oznaczona przy urodzeniu jest zgodna z płcią odczuwaną.

Osoba heteronormatywna – osoba, która zgodnie z normami społecznymi identyfikuje się jako heteroseksualna i utożsamia z tradycyjnym modelem rodziny i związków (tj. między mężczyzną a kobietą).

Osoba heteroseksualna – osoba zdolna do angażowania się w relacje uczuciowe i erotyczne z osobami przeciwnej płci.

Osoba homoseksualna (gej, lesbijka) – osoba zdolna do angażowania się w relacje uczuciowe i erotyczne z osobami tej samej płci. Jej orientacja seksualna skierowana jest emocjonalnie i seksualnie w stronę osób tej samej płci.

Osoba interpłciowa – osoba urodzona ze zróżnicowanym rozwojem cech płciowych. Jej cechy płciowe nie mieszczą się jednoznacznie w tradycyjnym podziale na męskie i żeńskie. Osoba interpłciowa może mieć cechy obu płci lub cechy niepasujące do żadnej z nich.

Osoba niebinarna – osoba, która nie czuje się tylko kobietą lub tylko mężczyzną.

Osoba transpłciowa – osoba, której przy urodzeniu oznaczono płeć inną niż odczuwana. Jej tożsamość płciowa nie zgadza się z płcią przypisaną jej przy urodzeniu. Osoby transpłciowe mogą identyfikować się jako osoby płci przeciwnej (niż oznaczona przy urodzeniu) lub jako osoby niebinarne, czyli te, których tożsamość płciowa nie mieści się w tradycyjnym podziale na kobiety i mężczyzn.

Płeć społeczno-kulturowa (gender) – pojęcie odnoszące się do różnic społeczno-kulturowych (a nie biologicznych) między kobietami a mężczyznami, które to różnice są nabyte (przyswojone w procesie wychowania i socjalizacji). Płeć społeczno-kulturowa jest zespołem atrybutów, postaw, ról społecznych i zachowań, przypisywanych mężczyźnie lub kobiecie przez szeroko rozumianą kulturę. Mechanizmy społeczne powodują, że od kobiet i mężczyzn oczekuje się wypełnienia tych norm i ról, a niezrealizowanie owych wzorców i zadań jest karane. Płeć społeczno-kulturowa jako zespół norm może zmieniać się w czasie, jest zależna od kręgu kulturowego, w którym funkcjonuje, oraz od dominującej religii.

Tożsamość płciowa – poczucie płci danej osoby.

Transpłciowość – termin używany na określenie całego spektrum osób wykraczających poza esencjalistycznie rozumiane kategorie tożsamości płciowej, nieidentyfikujących się (choć w różnym stopniu i w różny sposób) z przypisaną im w momencie urodzenia płcią biologiczną i/lub związaną z nią płcią kulturową.

Trans kobieta (m/k, ang. MTF) – osoba transpłciowa, która urodziła się z ciałem uznawanym za biologicznie męskie i przyjmuje kobiecą tożsamość, często też podejmując kroki w kierunku skorygowania swojego ciała i/lub tożsamości prawnej.

Trans mężczyzna (k/m, ang. FTM) – osoba transpłciowa, która urodziła się z ciałem uznawanym za biologicznie kobiece i przyjmuje męską tożsamość, często też podejmując kroki w kierunku skorygowania swojego ciała i/lub tożsamości prawnej.

Tranzycja/korekta płci/uzgodnienie płci – wieloaspektowy proces, obejmujący kwestie funkcjonowania społecznego – medyczne i prawne. Nie jest to jednorazowy akt, ale szereg procesów (społecznych, medycznych, prawnych, psychologicznych), które przechodzi osoba transpłciowa. U różnych osób transpłciowych tranzycja może przebiegać bardzo różnie i może obejmować wszystkie albo tylko jakąś część procesów składających się na tranzycję, zależnie od potrzeb i możliwości konkretnej osoby.

Tranzycja medyczna – diagnostyka, procedury medyczne (hormonalna terapia zastępcza, zabiegi kosmetyczne, zabiegi chirurgiczne, operacje genitaliów).

Tranzycja prawna (uzgodnienie/korekta płci prawnej)
– zmiana oznaczenia płci w dokumentach tożsamości i akcie urodzenia, wymiana innych dokumentów.

Tranzycja społeczna (uzgodnienie/korekta płci społecznej) – funkcjonowanie w społeczeństwie w zgodzie ze swoją tożsamością płciową (wśród rodziny, w miejscu pracy, w szkołach i na uczelniach, wśród znajomych i przyjaciół oraz w innych kręgach społecznych, do których osoba należy).

Zaimki – osoby transpłciowe używają zaimków i innych upłciowionych form językowych (odmieniających się przez rodzaje gramatyczne) w zgodzie ze swoją tożsamością płciową. Zaimki używane przez osoby transpłciowe to zaimki żeńskie, męskie oraz neutralne płciowo. Część osób niebinarnych stosuje różne zaimki naprzemiennie. Używanie odpowiednich zaimków i form gramatycznych to podstawa *savoir-vivre*'u w stosunku do osób trans.

3. Terminy dotyczące osób ze względu na wyznanie i bezwyznaniowość

Ateista – osoba wyznająca pogląd wyrażający się w braku wiary w Boga lub w bogów.

Deista – osoba wyznająca pogląd, według którego Bóg jest stwórcą i prawodawcą świata, ale nim nie kieruje.

Buddysta – osoba przynależąca do religii buddyzm, która wywodzi się z Indii. Jest to religia z największą liczbą wyznawców w centralnej i wschodniej Azji, oparta na nauce Buddy. Główne elementy buddyzmu: samodoskonalenie się (m.in. przez medytację), dążenie do oświecenia, wiara w reinkarnację, możliwość osiągnięcia spokoju wewnętrznego oraz ustania cierpienia. Buddyzm ma luźną i zróżnicowaną doktrynę, w zależności od danej odmiany bądź szkoły.

Grekokatolik/grekokatoliczka – osoba należąca do Kościoła (Cerkwi) katolickiego wschodniej tradycji bizantyńskiej.

Muzułmanie, muzułmanki – wyznawcy Allaha, praktykujący religię islamu. Muzułmanin nie jest synonimem słowa Arab.

Konfucjanista – osoba praktykująca system etyczno-religijny stworzony przez Konfucjusza i jego uczniów w Chinach. Głosi postulatory cnoty miłości bliźniego, dobroci i sprawiedliwości.

Prawosławny/a – osoba przynależąca do Kościoła wschodniego charakteryzującego się ciągłością tradycji od czasów apostołskich, własną liturgią i niezależnością lokalnych Kościołów.

Rodzimowierca – osoba wyznająca rodzimowierstwo. Rodzimy Kościół Polski jest to rodzimowierczy związek wyznaniowy, który nawiązuje do etnicznych, przedchrześcijańskich wierzeń Słowian.

Szintoista – osoba wyznająca rodzimą religię Japonii opartą na mitologii japońskiej, charakteryzującą się politeizmem oraz różnorodnością przejawów i kultów.

Autorki:

dr hab. Katarzyna Ćwirynkało, prof. UWM,
Specjalistka ds. równouprawnienia, Wydział Nauk
Społecznych

dr Katarzyna Kodeniec, Wydział Humanistyczny

dr hab. Urszula Bartnikowska, prof. UWM, Wydział
Nauk Społecznych

dr Marta Cichy, Wydział Humanistyczny

dr Ewelina M. Mączka, Wydział Teologii

Elwira Oporska, studentka, Wydział Nauk
Społecznych

dr Aneta Świder-Pióro, Wydział Nauk Społecznych

przy współpracy z Rzecznikiem ds. Równości Szans
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
mgr. Mateuszem Dampc

UNIWERSYTET
WARMIŃSKO-MAZURSKI
W OLSZTYNIE

uwm.edu.pl/universytet/rowne-traktowanie